oordeel inzake de vraag, of mijn oud-collega's het harde oordeel van prof. De Jong verdienen. Met mijn oud-ambtgenoten Gerbrandy en Dijxhoorn buitenspel staande (ook voor hen maakte de hoogleraar een uitzondering) kan ik er te gelijkmoediger over schrijven.

Zie ik het goed, dan is een hoofdpijler van prof. De Jong's betoog de passage (ik citeer de op 13 oktober voor publikatie vrijgegeven tekst): "Het heeft, dunkt mij, zin om [...] met de grootst mogelijke nadruk te onderstrepen dat vóór de eerste van die contacten (dat zijn die van de militair attaché te Parijs met de Franse generaal Gamelin, van admiraal Furstner met Britse marine-autoriteiten en die, direct en indirect, tussen het Nederlands en het Belgisch opperbevel) gelegd werden, niet alleen Hitlers intentie om Nederland aan te vallen, al vaststond, maar ook dat de eerste plannen voor een offensief tegen ons land al opgesteld waren en van order gegeven was, enkele malen al, even zo vaak herroepen, tot hun uitvoering."

Dat is alles waar, maar waarop het aankomt is dat dit nu bekend is, niet echter in 1939–'40. Prof. De Jong bouwt zijn gevolgtrekkingen dus althans ten dele op gegevens die door zijn verdienstelijk werk eerst ná de oorlog aan het licht zijn gekomen. Dat te doen is, naar het mij voorkomt, onjuist: men kan van niemand in redelijkheid vergen dat hij zijn gedrag baseert op gegevens die hem op het ogenblik, waarop hij moest handelen, niet bekend konden zijn. Zo ooit, dan geldt hier het bekende "il faut juger les événements d'après leur date".

Welnu, op het tijdstip dat prof. De Jong behandelde, was er generlei zekerheid voor Nederland (of voor België) dat het door Hitler zou worden aangevallen. Het is geen blijk van onnozelheid, wanneer ministers uit die dagen zich niet door die niet bestaande zekerheid lieten leiden, maar slechts door de mogelijkheid (groot of klein, naar ieders schatting) van een schending onzer onzijdigheid, in strijd met plechtige verzekeringen van de nazi-regering dat zij onze onzijdigheid zou eerbiedigen. En dat is wat zij gedaan hebben.

Mijn tweede bezwaar tegen het betoog van prof. De Jong is, dat hij militaire contacten in de neutraliteitsperiode over één kam scheert, om het even of zij met België dan wel met Frankrijk of Engeland werden onderhouden. De beide laatste landen waren oorlogvoerend; België was onzijdig, evenals wijzelf.

Niet alleen volkenrechtelijk gesproken, maar ook, zou ik denken, op de grondslag van gewoon menselijke overwegingen staat niets in de weg aan samengaan van landen die tegenover dezelfde oorlogvoerenden onzijdig willen blijven, met name wanneer dat samengaan erop gericht is hun vermogen om zich te verzetten tegen inbreuken op hun onzijdigheid van de zijde van die oorlogvoerenden te versterken. Zo is het sinds de Gewapende Neutraliteit der acht maritieme staten van 1780 dan ook altijd opgevat. Dat staat naast, of buiten, verschillen van opvatting op bijzondere punten van neutraliteitshandhaving.